

Küresel Entegrasyonun Kadın İstihdamı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir İnceleme¹

The Effect of Global Integration on Women's Employment: An Empirical Investigation

Gökhan DEMİRTAŞ, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye, demirtas@aku.edu.tr
Nuray YAYLA, Türkiye, nuray_yayla@hotmail.com

Öz: Küreselleşme, kadın istihdamını özellikle ekonomik, siyasi ve sosyal bütünleşme olmak üzere birkaç farklı kanaldan etkilemektedir. İlk olarak artan ekonomik entegrasyon, kadın istihdam olanaklarını iyileştirmektedir. İkinci olarak siyasi entegrasyon, kadın haklarının gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Son olarak sosyal entegrasyon, kadının toplum içindeki rolünü değiştirmektedir. Bu çalışmanın amacı, küresel entegrasyonun kadın istihdamı üzerine etkisini 113 ülke ve 1995-2012 yılları arasındaki dönem için incelemektir. Bu amaçla panel veri analizine dayalı sabit etkiler ve rassal etkiler modellerine göre tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Analizde ülkeler OECD ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere iki farklı kategoriye ayrılmıştır. Kadının istihdamını belirleyen faktörler, doğurganlık, bağımlılık oranı, erkek işsizlik oranı, enflasyon, ekonomik büyüme olarak belirlenmiştir. Küreselleşme değişkeni olarak ise dış ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar ve KOF endeksi kullanılmıştır. Çalışmanın dört temel sonucu bulunmaktadır. İlk olarak OECD ülkeleri için oluşturulan modelde küreselleşme değişkenlerinin tamamı kadın istihdamı üzerinde pozitif etkiye sahiptir. İkinci olarak doğrudan yabancı yatırımlar hem OECD ülkelerinde hem de gelişmekte olan ülkelerde kadın istihdamını pozitif yönde etkilemektedir. Üçüncü olarak gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklık oranı ve ithalat kadın istihdamını negatif etkilerken ihracatın herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Son olarak gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve sosyal küreselleşme endeksleri kadın istihdamı üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir.

Anahtar Kelimeler: Kadın İstihdamı, Küreselleşme, Panel Veri Analizi

Abstract: Globalization affects women's employment in several different channels, namely economic, political and social integration. First, increasing economic integration promotes women's employment opportunities. Second, political integration plays an important role by contributing to the development of women's rights. Finally, social integration changes the role of the women in the society. The aim of this study is to examine impact the of global integration on women's employment at 113 countries for the period between 1995 to 2012 years. For this purpose, based on the fixed effects panel data analysis and estimation methods are used according to the random effects model. The analysis is divided into two different categories of countries, including OECD countries and developing countries. The factors determining women's employment are identified as fertility, dependency ratio, the male unemployment rate and inflation. Foreign trade, foreign direct investment and the KOF index are used as globalization variables. There are four main results of the study. First of all variables in the models of globalization for OECD countries has a positive effect on women's employment. Secondly, foreign direct investments affects women's employment positively both in developing countries and OECD countries. Thirdly, the rate of openness in developing countries and import effect women's employment negatively. On the other hand, export doesn't have any effect on that. Finally, economic and social globalization indices in developing countries don't have any effect on women's employment.

Key words: Women's Employment, Globalization, Panel Data Analysis

1. Giriş

Kadın istihdam oranı ülkelerin kalkınma düzeyi hakkında önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Dünya genelinde henüz istenen seviyede olmayan kadın istihdamını ön plana çıkaran kavramlardan birisi yoksulluğun kadınlaşması kavramıdır. Kadının işgücü piyasasına katılımının düşük olması, iş hayatına dâhil olsa bile genellikle düşük ücretli işlerde istihdam edilmesi, enformel sektörde çalışması, tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, elde edilen gelir üzerinde söz hakkının olmaması ve maddi açıdan yoksunluk gibi göstergeler iş piyasasında kadının ikincil konumunu göstermektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde kadının eğitim olanaklarından yararlanmasının önündeki engeller henüz aşılabilmiş değildir. Düşük eğitim seviyesine sahip olan kadınlar, genellikle düşük gelirli nitelsiz işlerde istihdam edilmektedir. Bundan dolayı düşük gelir düzeyi, yoksulluğu kalıcı hâle getirmektedir.

Günümüzde toplumun tüm dezavantajlı kesimlerinin büyüme, üretim ve istihdam olanaklarından daha fazla yararlanabilmesini amaçlayan kapsayıcı büyüme kavramı ön plana çıkmaktadır. Her ekonomik kalkınma planı, kadınların da içerisinde bulunduğu dezavantajlı gruplara yönelik ayrımcı tutumları önleyememektedir. Kapsayıcı büyüme stratejilerinin oluşturulması ve büyümenin tüm avantajlarından kadınların da eşit bir şekilde

¹ Bu makale, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Gökhan Demirtaş'ın danışmanlığında Nuray Yayla tarafından yazılan aynı başlıklı yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

yararlanabilmesi önemlidir. Özellikle kadın istihdam oranını artırmak, kapsayıcı büyümenin amaçları içinde yer almaktadır.

Kadın istihdamını etkileyen faktörleri üç kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki eğitim, medeni durum, yaş, bağımlılık oranı gibi demografik faktörlerdir. İkinci grup değişkenler ise ekonomik büyüme ve enflasyon gibi makroekonomik değişkenlerden oluşmaktadır. Bu kategoriye kayıt dışı istihdam, göçler, yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler, gelir dağılımında eşitsizlik ve ücret ayrımcılığı gibi birçok faktörü eklemek mümkündür. Bu çalışmada kullanılan küreselleşme değişkenleri ise üçüncü kategoriye oluşturmaktadır. Çalışmada küresel entegrasyon göstergesi olarak dışa açıklık oranı, ihracat, ithalat ve doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) olmak üzere dört reel ekonomik değişken kullanılmıştır. Ayrıca ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme göstergesi olarak hesaplanan KOF endeksi de modelde küresel entegrasyonu temsil eden değişkenlerden birisi olarak yer almaktadır.

Çalışmanın amacı, küresel entegrasyonun kadın istihdamı üzerine etkisini incelemektir. Çalışmada, panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Uygulamada yer alması gereken değişkenler tespit edildikten sonra hangi modellerin (OLS, sabit etki ve rassal etki modelleri) kullanılacağına dair analiz yapılmıştır. Çalışmada 1995-2012 yılları arasına ait veriler kullanılmıştır. Çalışma, iki modelden oluşmaktadır. Bunlardan ilki, 29 ülkeyi içine alan "OECD Ülkeleri Modeli"dir. İkinci olarak OECD ülkeleri dışında kalan 84 ülkeyi kapsayan "Gelişmekte Olan Ülkeler Modeli" oluşturulmuştur. Çalışma, küreselleşmenin kadın istihdamını etkileme kanallarını ortaya koyan açıklamalar yapması; geniş bir örnekleme sahip olması; çok sayıda küreselleşme değişkenine ilişkin sonuçları içermesi; geliştirmekte olan ülkeler ve OECD ülkeleri arasında karşılaştırma olanağı tanınması ve sonuçları açısından önem arz etmektedir.

2. Teorik Arkaplan

Küreselleşme, kadın istihdamını etkilemede birçok kanala sahiptir. Bu kanallardan ilki dış ticaret aracılığı ile gerçekleşmektedir. Joekes (1995:11-14) uluslararası ticaretteki artışların, kadınların ücretli olarak işgücüne katılması üzerinde olumlu bir etki yarattığını belirtmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre dış ticaret, işgücü piyasasında bir yandan kadınların ihracata dayalı sektörlerde aktif olarak tercih edilen işgücü olmasına neden olurken diğer yandan ithal ikameci sanayileşme stratejisinin uygulandığı imalat sektöründe erkek istihdamının düşmesine neden olmuştur. Yazar, bu duruma örnek olarak Kenya'da tarım sektörünü ve Malezya'da tekstil sektörünü vermiştir. Bu sektörlerde kadın istihdam sayısında görece artış bulunmaktadır. Ancak çalışmada sektörler üzerine daha detaylı bir analiz bulunmamaktadır.

Dış ticaretteki gelişmelerin teknoloji düzeyiyle birlikte ele alınması gerektiğini belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Banerjee ve Veeramani (2015:24), karşılaştırmalı üstünlüğe sahip vasıfsız emek yoğunluğunun olduğu sektörlerde çalışan kadın sayısının arttığını belirtmektedir. Buna karşılık yeni teknolojilerin kullanıldığı ve sermaye yoğun sektörlerde istihdam erkek işgücünün lehine dönmüştür. Gelişmekte olan ülkelere dış ticaretin kadın istihdamı üzerine olumsuz bir etkisi de bulunmaktadır. Dış ticaret ile bir yandan kadınların iş imkânları artarken diğer yandan da düşük ücret düzeyiyle istihdam edilen kadınların oranı artmaktadır (Davın, 2004). Bu durum işgücü piyasalarında kadın işgücünü olumsuz etkileyecek bir yapısal değişikliğe neden olmaktadır.

DYY, kadın istihdamını etkilemede önemli olan ikinci küreselleşme göstergesidir. DYY'nin ücret, verimlilik, ticaret, büyüme ve kadın istihdamı üzerinde etkileri bulunmaktadır. Braunstein (2006:14) emeğin yoğun kullanıldığı ihracata dayalı sektörlerde gerçekleşen yabancı yatırımlar, kadınların çalışma hayatına katılmalarında önemli bir etkiye sahiptir. Fakat sanayileşme sürecini tam anlamıyla tamamlamış gelişmiş ülkelerde DYY ile kadın istihdamı arasında pozitif bir ilişki bulunmamıştır. Vasıf gerektiren sermaye-yoğun üretim süreçlerinin yaygın olduğu sanayi sektöründe erkekler istihdam edilmektedir.

Küreselleşmenin kadın istihdamı üzerine etkisi açıklamakta bir başka kanal, esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşmasıdır. Esnek yapı, çalışma sürelerinin kısaltılmasında, çalışma biçimlerinde, ücret sisteminde, çalıştırılan işçi sayısında, işçilerin niteliğinde, üretim yerlerinin seçiminde hem işverene hem de çalışana rahat hareket edebilme kolaylığı sağlamıştır. Kısmi süreli çalışma (yarı zamanlı çalışma), esnek çalışma türleri içinde en yaygın çalışma biçimidir (Eser, 1997:38). Erkek işgücüne göre daha ucuz, daha uysal, uzun çalışma saatlerine, monoton işlere, güvencesiz iş koşullarına daha kolay uyum sağlayan kadınlar, yarı zamanlı ve esnek çalışma saatleri olan işleri daha çabuk kabul etmişlerdir (Buğra, 2012:47-69). Kadınlar, tam süreli iş bulmalarının zor olduğu durumlarda ya da tam süreli çalışmayı istemediklerinde; aile ve çalışma yaşamının birlikte yürütülmesinin zorunlu olduğu durumlarda; çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumluluklarının olması nedeniyle bu çalışma türünü tercih etmektedir. (Kuşaksız, 2006:22-24) Bu nedenlerle küreselleşmeyle birlikte yaygınlaşan esnek çalışma biçimleri, kadın istihdamını artırmaktadır.

Esnek çalışma, küreselleşmenin doğasında var olan rekabetçi yapıdan kaynaklanan değişikliklere ve farklılıklara uyumu artırmaktadır. Esnek çalışma, bir yandan sürekli değişimi gerektiren iş piyasası koşullarına uyum için hem iş hem de işçinin esnekliği için büyük fayda sağlamaktadır. Diğer yandan iş güvencesinin yasalarla sıkıca korunmadığı ülkelerde işverenlere, işten çıkarma ya da çalışanların iş koşullarını belirleme ile ilgili geniş bir alan bırakmaktadır. Avrupa Birliği (AB), işçi güvencesinin ve sosyal hakların yüksek düzeyde

korunduğu bir standarda sahiptir. AB içinde en yüksek yarı zamanlı çalışana sahip olan Hollanda'da esnek çalışma grubundaki çalışanlar, tam zamanlı çalışanlarla aynı statü ve haklara sahiptirler. Ancak bu durum, AB'nin uluslararası rekabette bazı maliyetlere katlanmasına neden olmakta ve esnek çalışmayla birlikte iş olanaklarının istenilen düzeyde artmasını zorlaştırmaktadır. Tüm bu gelişmelere rağmen AB bünyesinde yapılan düzenlemeler, kadın ve yaşlıların istihdamının artmasına katkıda bulunmaktadır. (Sönmez, 2006: 191,198)

Küreselleşme, ticaret ve finans piyasalarının birbirine bağlılığı nedeniyle birçok ülkeyi etkilemektedir. Bu kanal ile krizler, ülkelerin istihdamındaki cinsiyet dağılımını etkilemektedir. Küresel ekonomik kriz, ekonomisi ihracata dayalı gelişmekte olan ülkelerde talep daralması yaratması nedeniyle durgunluğa neden olmaktadır. Kriz döneminde aile içerisinde çalışan erkeklerin işini kaybetmesi ve/veya ücretlerin düşmesiyle birlikte çalışabilir olan ancak çalışmayan kadınların emek piyasasında hızlı bir şekilde giriş yaptığı gözlenmiştir. Moghadam (2005:20-21) bu durumu kriz sonrası emeğin feminizasyonunda gelişim yaşandığı şeklinde yorumlamaktadır. Aile bütçesine katkı amacıyla kadınların işgücü piyasasına girmelerine "ek çalışan etkisi" denmektedir. Diğer taraftan bu gelişmenin olumsuz bir yanı bulunmaktadır. Kriz sonrasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde korunmasız istihdam artmaktadır. (Çağatay ve Ertürk, 2004:20-26).

Küreselleşme ile birlikte kadın hakları alanında birçok gelişme yaşanmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından 20 Aralık 1952'de imzalanan "Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme" ile başlayan 1995 yılında imzalanan "Pekin Deklarasyonu" ve "Eylem Platformu" sözleşmeleriyle devam eden birçok faaliyet kadın haklarının gelişmesindeki hukuki ve politik alt yapıyı oluşturmaktadır. Örneğin kadınların politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda temel haklarını ve özgürlüklerini kısıtlayan yasaların ve geleneksel yaklaşımların ortadan kaldırılması için BM tarafından 1979 yılında "Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" imzalanmıştır (Taşkın, 2004:17). Bu anlaşmayla birlikte kadınlar çalışma hakkı, erkeklerle eşit istihdam imkanlarına sahip olma hakkı, mesleki eğitim hakkı, eşit ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, doğurganlığın korunması hakkı elde etmiştir. Bu sözleşmeler kadınların istihdam alanındaki hak arama faaliyetlerini artırmaktadır.

Son olarak küreselleşme, kadının toplumdaki sosyo-kültürel rolünü de değiştirmektedir. Kadının sosyo-ekonomik statüsünün yükseltilmesi, eğitim olanaklarına bağlıdır. Eğitim düzeyi yükselen kadın, iş hayatına daha çok katılmaktadır ve aile yaşantısında kadına ait sorumlulukların bazı kurumlarca gerçekleştirilmesi nedeniyle ailenin yapısında, üstlenilen sorumluluklarda, geleneksel görev dağılımında değişimler yaşanmıştır (Günay ve Bener, 2011:160-161). Küreselleşmeyle birlikte kadınların çalışma hayatına dâhil olması kadına yüklenen toplumsal rolleri büyük ölçüde değiştirmiştir.

3. Literatür Taraması

Kucera (2001:130) Almanya ve Japonya ülkelerinde dış ticarete yaşanan artışların kadın ve erkek istihdamı üzerine etkisini incelediği çalışmasında, 1970-1990 dönemine ait verilere yer vermiştir. Yazar çalışmasında, faktör analizi yöntemini kullanmıştır. Çalışma, dış ticaret artışlarının imalat sektöründe erkek istihdamından çok kadın istihdamını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Razavi (2003:1-20), küreselleşmeyi uluslararası ticaret, dışa açıklık ve ticari serbestleşme kavramları çerçevesinde açıklamıştır. Çalışmada, küreselleşmenin kadın emeği üzerindeki etkisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kapsamında analiz edilmiştir. Çalışmanın elde edilen bulgularına göre küreselleşme, gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılımını olumlu yönde etkilemiştir. Küreselleşmeyle birlikte işgücü, vasıflı ve vasıfsız olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Çalışmada kadınların ekonomik reformlarla birlikte toplum içindeki rollerinde de değişim gözlemlendiği belirtilmiştir.

Bacchus (2005:27) gelişmekte olan ülkeler üzerine yapmış olduğu çalışmasında küreselleşmenin kadının yaşamı üzerine olan etkisini araştırmıştır. Bu çalışmada, serbest ticaret politikalarının artmasıyla ulus ötesi şirketler kâr marjlarını yükseltmek için ucuz kadın emeğine yöneldiği; her fiyat düzeyinde çalışmayı kabul eden uysal işçiler olduğu için üretimde erkek emeği yerine kadın emeğinin tercih edildiği belirtilmektedir. Çalışmanın bir diğer sonucu ise gelişmekte olan ülkelerde kadın istihdamında yaşanan artışla birlikte kadınların toplum içindeki konumlarının da değiştiği yönündedir. Örneğin çocuk bakımı ve aile içi diğer sorumluluklar eşler arasında paylaşılmıştır. Çalışma, küreselleşmenin kadın hayatına olumlu etkileri olduğu gibi bazı olumsuz etkileri olduğunu da vurgulamaktadır. Örneğin yapısal uyum programlarıyla artan özelleştirme, tarımsal faaliyetleri destekleyen yardımların kaldırılması, ulusal paranın değerini kaybetmesi, ithalatta kısıtlamalara gidilmesi gibi politikalar yoksulluğu arttırmıştır. Ayrıca çalışmanın sonuçlarına göre iş hayatına katılan kadınların elde ettiği haklar enformel sektörde etkisini yitirmiş ve kadın-erkek eşitsizliği bu sektörde daha da derinleşmiştir.

Siddiqui (2009:1-16)'ın çalışmasının amacı, Pakistan'da ticari serbestleşmenin cinsiyet üzerine etkilerini araştırmaktır. Analiz için Hesaplanabilir Genel Denge Modelini kullanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre ticari serbestleşme, niteliksiz işlerde kadın istihdamını arttırmıştır. Kadın ve erkek arasındaki istihdam oranları sektörlere göre karşılaştırıldığında, tekstil sektöründe kadınların yoğun olarak istihdam edildiği ortaya çıkmıştır. Sanayi sektöründe ise kadın işgücüne olan talep azalmış ve erkek istihdamında göreceli olarak bir artış yaşanmıştır. Çalışmada kentsel ve kırsal alandaki kadının durumu da incelenmiştir. Kentsel bölgelerde eğitilmiş kadınlar yüksek gelir getiren işlerde çalışmaktadır. Kırsal bölgede ise kadın, tarım alanlarında ücretsiz aile işçisi

olarak işgücüne katılmaktadır. Pakistan’da kadınların çalışma hayatına girmesi, toplumun kadına olan bakış açısını değiştirmemiştir. Kaynakların dağılımında ve kullanımında sağlık, eğitim gibi hizmetlere erişimde cinsiyete dayalı ayrımcılık yaşanmaktadır.

Bussmann (2009:1029) “Ticari Açıklığın Kadın Refahına ve İş Yaşamına Etkileri” başlığı ile yaptığı çalışmada 1970-2000 yılları arasındaki verileri kullanarak gelişmiş ve gelişmekte olan 134 ülke için panel veri ve Genelleştirilmiş Momentler yöntemiyle modeller oluşturularak analiz yapmıştır. Çalışmada ticaret, GSYİH, doğurganlık oranı, kadınlarda okullaşma oranı, erkeğin istihdam oranı, erkeğin eğitim düzeyi, nüfus gibi açıklayıcı değişkenleri kullanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre gelişmekte olan ülkelerde ticari açıklık kadınların işgücüne katılımını artırırken, sanayileşmiş ve OECD ülkelerinde ise azaltmaktadır. Ayrıca ticari açıklık, gelişmekte olan ülkelerde endüstriyel işlerde çalışan kadın sayısını artırırken, gelişmiş ülkelerde ticari açıklık, hizmet sektöründe istihdam edilen kadın sayısını artırmıştır. Küreselleşme çeşitli sektörlerde iş dağılımı ile ilgili olarak erkeklere kıyasla daha çok kadınları etkilemiştir.

Zaki (2011:1-33) Mısır üzerinde yapmış olduğu çalışmada ticaret, istihdam ve cinsiyet kavramı üzerine odaklanmıştır. Yazar, ticaretin istihdam üzerindeki etkisini analiz etmek için iki model oluşturmuştur. İlk modelde zaman serilerini kullanarak 1960’tan başlayarak 2009 yılına kadar makroekonomik göstergelerden ihracatın kadın istihdamı üzerine etkisini analiz etmiştir. Oluşturduğu ikinci modelde ise ticaretin ücretler üzerindeki etkisini Probit Model yardımıyla analiz etmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre ihracatın istihdam üzerindeki etkisi pozitifdir. Ticaretin ücretler üzerine etkisi ise negatiftir.

Neumayer ve De Soysa (2011:1065-1075) çalışması, yabancı ülkelerde kadınların ekonomik ve sosyal haklarının yüksek olmasında ticaret ve DYY’nin ne kadar etkili olduğunu araştırmaktadır. Çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 1981-2007 dönemi verileri kullanılarak sıralı logit model tahminine dayalı genelleştirilmiş momentler metodu (GMM) uygulanmıştır. Modelde kullanılan değişkenler, GSYH, ticaret, yabancı yatırımlar, demokrasidir. Çalışmanın bulgularına göre ticaret, yabancı yatırımlar ve demokrasinin yüksek olduğu ülkelerde kadınların sosyal hakları daha yüksektir. Yasal düzenleme ve uygulamalar istihdam edilen kadınların çalışmalarını desteklemektedir.

Olmsted (2011:65) çalışmasında, küreselleşmenin kadın istihdamı üzerine etkisini İran, Filistin ve Irak gibi Ortadoğu ülkeleri açısından incelemektedir. Ülkelerin işgücü verilerinin düzensiz olmasından dolayı yazar, üç ülke grubu içinde genel bir sonuç elde edememiştir. Irak üzerinde yapılan çalışmaya göre küreselleşmeyle birlikte imalat sanayide çalışan kadın sayısı artmıştır. Eğitim olanaklarının gelişmesiyle birlikte eğitim düzeyi yüksek kadınlar kamu sektöründe istihdam edilirken okuma-yazma bilmeyen kadınların ise enformel sektörde istihdam edildiği tespit edilmiştir. Filistin üzerinde yapılan çalışmada küreselleşmenin kadın istihdamı üzerine etkisi negatiftir. Teknolojinin gelişimiyle birlikte çalışanlar vasıflı ve vasıfsız olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yüksek vasıflı kadınların hizmet sektöründe istihdam edildiği sonucuna ulaşılmıştır. İran üzerinde yapılan çalışmada küreselleşmenin kadın istihdamı üzerine etkisi pozitifdir. İhracatın artmasıyla birlikte imalat sektöründe özellikle halı dokumada çalışan kadın sayısında artış yaşanmıştır. Üç ülke grubu içinde kadınların işgücüne katılımının düşük olmasında etkili olan en önemli iki faktör doğurganlık ve eğitim düzeyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cooray, Gaddins ve Wacker (2012:34) çalışmasında, 1980-2005 yılları arasındaki verileri kullanarak 80 gelişmekte olan ülke üzerinde küreselleşme göstergesi olan ticaret ve DYY’lerin kadın istihdamı üzerine etkilerini araştırmıştır. Ticaretin ve DYY’lerin işgücü piyasalarındaki etkileri, ülke ekonomisindeki sanayi yapısına bağlı olarak değişmektedir. Az gelişmiş ülkelerde emek yoğunluğuna bağlı düşük vasıflı işlerin olduğu endüstriler yaygındır. Kadınlar bu sektörlerde özellikle tekstil sektöründe bazı işlerde avantaja sahip olsa da fiziksel iş gerektiren işlerde öncelikli olarak erkek işgücü tercih edilmektedir. Ülkelerarası yapılan çalışmanın sonuçlarına göre hem DYY hem de ticaret, kadın istihdamını negatif etkilemiştir.

Maqsood (2014:523) çalışmasında Güney Asya Bölgesinde bulunan ülkelerde 1990-2010 yılları arasındaki veriler yardımıyla DYY, dışa açıklık ve kentleşme gibi küreselleşme göstergelerinin kadın istihdamı üzerine etkisini araştırmıştır. Çalışmada Panel Veri Analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın analiz sonuçlarına göre DYY ve kentleşmenin kadın istihdamı üzerine etkisi pozitifdir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. DYY artışlarının sonucunda hizmet, ilaç ve telekomünikasyon sektörlerinde kadınlar için yeni iş imkânları ortaya çıkmıştır. Diğer değişken olan dışa açıklık oranının kadın istihdamı üzerine etkisi negatiftir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Dışa açıklık oranındaki artışlar, gelişmekte olan ülkelerde tarım ve sanayi sektörlerinde istihdamın azalmasına yol açmıştır. Ayrıca küreselleşmeyle birlikte bazı sektörlerde teknoloji kullanımı artmıştır. Bu alanlarda vasıflı ve mesleki eğitilmiş işgücüne olan ihtiyaç da artmıştır. Gerekli bilgi donanımına sahip olmayan kadınlar enformel sektörde ve vasıfsız işlerde ucuz işgücü olarak istihdam edilmiştir. Güvencesiz çalışma koşullarında çalışmak istemeyen bazı kadınlar, işgücünün dışında kalmayı tercih etmişlerdir.

Banerjee ve Veeramani (2015:1-45) çalışmasında, panel veri analizi yöntemiyle ticaret ve teknoloji değişimlerinin kadın istihdamı üzerine etkilerini imalat sanayi kapsamında incelemiştir. Çalışmasında 1998-2008 yıllarına ait verileri kullanmıştır. Sektörlerde kullanılan emek yoğunluğuna göre ticaretin kadın istihdamı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Yapılan analizde, ticaret ve teknolojiye yaşanan değişimlerin istihdam üzerindeki etkileri sektörler için farklılık göstermiştir. Çalışmanın bulgularına göre vasıf gerektirmeyen ve

emek yoğun sektörlerde kadın istihdam oranında artış yaşanmıştır. Yeni teknolojilerin kullanıldığı ve sermaye yoğun malların üretildiği sektörlerde istihdam kadınların aleyhine gelişmiştir.

Çağatay ve Özler (1995:1883-1894)'in yaptığı çalışma, ülke grupları arasında 1985 ve 1990 dönemini kapsayan veriler kullanılarak kadınların işgücüne katılımı ile uzun vadeli ekonomik kalkınma süreçleri ve yapısal uyumla ilgili makroekonomik değişimler arasındaki ilişkinin analizine dayanmaktadır. Uzun dönem kalkınma süreci ve kadınların işgücüne katılımı arasında U şekline benzer bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. U şeklinin sağlanması için, yapısal uyum politikaları gelir dağılımındaki değişimler ve ekonomideki artan dışa açıklık yoluyla işgücü feminizasyonunda bir artışa yol açtığı araştırmanın bulguları arasındadır. Yapısal uyum programlarının işgücü feminizasyonundaki etkisinin dışında ülkelerdeki serbest ticaretin artması ve imalat sanayideki işçilerin gelirlerindeki azalmanın kadın istihdam oranını artırdığı çalışmanın diğer bir odak noktasıdır.

Özler (2000:1239-1248)'in çalışmasının amacı, ihracata dayalı sanayileşmenin imalat sektöründeki kadın istihdamı üzerine etkisini incelemektir. Çalışmada, 1983-1985 yılları arası veriler kullanılarak OLS modeli oluşturulmuştur. Çalışmada kadın istihdamı etkileyen faktörler olarak ücret, ihracat, istihdam içerisinde vasıflı işçi payı, elektrik enerjisiyle çalışan ekipmanlarda kullanılan güç, işçi başına düşen katma değer değişkenlerinden oluşan bir model kullanılmıştır. Sonuç olarak ihracat çıktılarındaki artışların imalat sanayisinde çalışan kadın sayısını artırdığı görülmüştür. Vasıflı işçi payı ve işçi başına düşen katma değer, istatistiksel olarak anlamlı ve kadın istihdamı üzerine etkisi pozitifdir. Güç değişkeninin kadın istihdamı üzerine etkisi negatiftir.

Başlevent ve Onaran (2004:1375) Türkiye üzerine yaptığı çalışmada ihracata dayalı büyüme stratejisinin kentsel bölgelerdeki kadın istihdamı üzerine etkisini incelemiştir. Bu amaçla Probit Modelde 1988-1994 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre uzun dönemde, ihracata dayalı büyüme genç ve bekâr kadınların çalışma hayatına katılımını olumlu yönde etkilemiştir. Ancak evli kadınların işgücüne katılımı üzerinde etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Bunun nedeni ise, cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Şenesen ve Şenesen (2012:26) tarafından yapılan çalışmada ihracattaki gelişmelerin kadın ve erkek istihdamı üzerine etkileri incelenmiştir. Çalışmada 2002 yılına ilişkin veriler kullanılarak 31 sektör üzerinde girdi-çıkı analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre ihracat oranındaki artışlar, kadın ve erkek istihdamını pozitif yönde etkilemiştir.

4. Veri seti ve Yöntem

Çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle Klasik En Küçük Kareler (OLS), Rassal Etkiler (RE) ve Sabit Etkiler (FE) olmak üzere üç farklı tahmin modeli arasında seçim yapılması gerekmektedir. Panel veriler yapısı gereği, her bir birime ve zamana ait farklı kesit katsayıları içermektedir. Her birime ya da zamana ait sabit kesit katsayılarının tahmin edilmesinde FE Modeli kullanılmaktadır. Her bir birime ve zamana ait sabit katsayıların olmadığı, aksine bu katsayıların bağımsız tesadüfi değişkenler olarak ele alındığı tahminlerde ise RE modelleri kullanılmaktadır.

Uygulamada yer alan modellerin tahmininde hangi yöntemlerin kullanılacağına dair temelde iki belirleme testi bulunmaktadır. OLS model ile FE model arasında tercih yapmak için F testi; OLS model ile RE model arasında tercih yapmak için LM testi; son olarak RE ve FE model arasında tercih yapmak için Hausman Sınaması kullanılır. (Baltağı, 2005; Wooldridge, 2002) Uygulama bölümünde yer alan tahminler yapılmadan önce belirtilen testler yapılarak uygun modeller seçilmiştir. Ayrıca panel veri çalışmalarda kurulan modeller için değişen varyans ve oto korelasyon olmak üzere iki önemli problem söz konusudur. Tüm modellerde, yer alan t değerleri heteroskedastite olmayan t değerleridir. Otokorelasyon problemi ise LM testiyle sınanmıştır.

Uygulama bölümünde kullanılan model Cooray, Gaddins ve Wacker (2012), Çağatay ve Berik (1990), Bussmann (2009), Karpat Çatalbaş (2015), Yıldırım ve Doğrul (2008) tarafından yapılan çalışmadan esinlenilerek oluşturulmuştur. Belirtilen modellerdeki değişkenlerden yola çıkarak kadın istihdamını belirleyen değişkenler şu şekilde organize edilebilir: İlk olarak kadın istihdamını belirleyen faktörler, doğurganlık oranı, bağımlılık oranı gibi mikro değişkenlerdir. İkinci kısım ise; gelir ve enflasyon gibi makroekonomik değişkenlerden oluşmaktadır. Son olarak çalışmanın amacına yönelik olarak küreselleşme göstergeleri yer almaktadır.

Aşağıda yer alan denklemde gösterilen modelin bağımlı değişkeni olan FEM, kadın istihdam oranını göstermektedir. Modelde yer alan açıklayıcı değişkenler ise FER, doğurganlık oranını; DEP, bağımlılık oranını; UNEM, erkek işsizlik oranını; INF, enflasyon oranını; GRW, ekonomik büyüme oranını; TRD, dışa açıklık oranını; EXP, ihracat oranını; IMP, ithalat oranını; FDI, doğrudan yabancı yatırımların oranı; GLO, küreselleşme endeksini; GLOE, ekonomik küreselleşme endeksini; GLOS, sosyal küreselleşme endeksini; GLOP, politik küreselleşme endeksini ifade etmektedir.

$$FEM_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 FER_{it} + \beta_2 DEP_{it} + \beta_3 UNEM_{it} + \beta_4 INF_{it} + \beta_5 GRW_{it} + \beta_6 (TRD, EXP, IMP, FDI, GLO, GLOE, GLOS, GLOP)_{it} + \varepsilon_{it}$$

Yukarıda verilen model, 1995-2012 dönemine ait panel veriler kullanılarak iki farklı örneklem için tahmin edilmiştir. Ülkeler gelişmişlik düzeylerine göre ayrılarak ilk tahmin OECD ülkeleri (29 ülke) için yapılmıştır. İkinci tahmin ise OECD ülkeleri dışında kalan gelişmekte olan ülkeler (84 ülke) için yapılmıştır.

Çalışmada kadın istihdamını etkileyen unsurlar analiz edilirken kullanılan değişkenlere ilişkin veriler farklı kaynaklardan derlenmiştir. Bağımlı değişken olarak kullanılan kadın istihdamı oranına ait veri, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yayınlanan periyodik istatistik verilerden elde edilmiştir. Dışa açıklık oranı, ihracat ve ithalat oranları, DYY oranı, ekonomik büyüme oranı ve doğurganlık oranı Dünya Bankası tarafından oluşturulan Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından alınmıştır. Erkek işsizlik oranı için ILO'nun işgücü veri tabanından yararlanılmıştır. Enflasyon oranı IMF tarafından oluşturulan Uluslararası Finansal İstatistik (IFS) veri tabanından elde edilmiştir. Bağımlılık oranı, Helgi Library isimli özel girişimden alınmıştır. Son olarak ülkelerin küreselleşme seviyelerini tespit etmek amacıyla ETH Zürih tarafından hesaplanan KOF Küreselleşme Endeksi verisi kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan panel veri yöntemi, yapısı nedeniyle her ülkeye ait bütün zamanların gözlemlenmiş olması gereken dengeli panel veri yöntemidir. Bir başka deyişle herhangi bir ülkenin belirtilen yıllar için gözlemlenemeyen değeri bulunmamalıdır. Bu kısıttan dolayı çalışmada kullanılan örneklem 113 ülkeye aittir. Çalışma 1995-2012 yılları arasında kapsamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin 1995 yılı öncesine ilişkin verileri oldukça sınırlıdır. Ayrıca bu tarihten öncesinin çalışmaya dahil edilmesi, Doğu Bloğundan ayrılan birçok geçiş ekonomisinin örneklem dışında kalmasına neden olmaktadır. Çalışmada kullanılan modeller, küresel entegrasyonun kadın istihdamına etkisini incelemenin yanı sıra kadın istihdamını belirleyen diğer faktörleri de içermektedir. Bu faktörler, doğurganlık, bağımlılık oranı, erkek işsizlik oranı, ekonomik büyüme, enflasyon gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Çalışmadaki bir başka kısıt, modele eğitim ve boşanma verilerinin dahil edilememesidir. Birçok ülkenin eğitim ve boşanma verisindeki eksikler nedeniyle bu değişkenler modellerde yer almamaktadır. Literatürde bu değişkenleri içeren çalışmalar ya tek bir ülke üzerine ya da az sayıda ülke grubu üzerindedir.

5. Ampirik Sonuçlar

Çalışmanın örneklemini iki farklı gruba ayrılarak homojen hale getirilmeye çalışılmıştır. Sanayileşmiş ülkelerden oluşan ilk örneklem, 29 OECD ülkesinin 1995-2012 arasında ait yıllık verilerini içermektedir. OECD ülkelerine ilişkin ampirik sonuçlar, Tablo 1'de yer almaktadır. Bu tabloda yer alan tüm modeller FE modelle tahmin edilmiştir. Model belirlemek için yapılan sırasıyla F, LM ve Hausman Sınamalarının sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç, FE model tahminin uygun olduğunu göstermektedir. Modellerde yer alan FER ve DEP değişkenleri, kadın istihdamını belirleyen mikro değişkenlerdir. FER değişkenine ait katsayının işareti pozitifdir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, beklenenin aksine kadın başına doğum oranı arttıkça kadın istihdamının arttığını göstermektedir. DEP değişkenine ait katsayının işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Beklentilere uygun olan bu bulgu, bağımlılık oranının arttığı ülkelerde kadın istihdamının azaldığını göstermektedir.

Tablo 1: OECD Ülkeleri Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: FEM (Kadın İstihdam Oranı); Örneklem: 29 ülke; 1995-2012; N*T=522								
Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8
C	46,257 (16,98) ^a	46,629 (17,03) ^a	46,060 (17,02) ^a	48,321 (18,07) ^a	35,547 (10,14) ^a	46,888 (13,44) ^a	34,811 (12,42) ^a	44,017 (13,38) ^a
FER	3,8153 (3,42) ^a	4,0694 (3,63) ^a	3,6402 (3,27) ^a	5,2294 (4,87) ^a	4,3730 (4,06) ^a	5,2046 (4,70) ^a	4,6209 (4,65) ^a	4,7504 (4,27) ^a
DEP	-0,0697 (-1,47)	-0,0723 (-1,52)	-0,0718 (-1,53)	-0,1061 (-2,28) ^b	-0,0825 (-1,78) ^c	-0,0993 (-1,98) ^b	-0,1908 (-4,38) ^a	-0,1055 (-2,23) ^b
UNEM	-0,0359 (-0,86)	-0,0449 (-1,06)	-0,0208 (-0,50)	-0,0137 (-0,33)	0,0067 (0,16)	-0,0184 (-0,43)	0,0306 (0,78)	-0,0211 (-0,50)
INF	0,0201 (1,21)	0,0147 (0,89)	0,0259 (1,55)	0,0042 (0,26)	0,0347 (2,05) ^b	0,0042 (0,25)	0,0797 (4,78) ^a	0,0113 (0,67)
GRW	-0,2246 (-6,37) ^a	-0,2211 (-6,23) ^a	-0,2300 (-6,56) ^a	-0,2353 (-6,66) ^a	-0,1851 (-5,19) ^a	-0,2246 (-6,22) ^a	-0,1314 (-3,89) ^a	-0,2135 (-5,82) ^a
TRD	0,0396 (4,90) ^a							
EXP		0,0627 (4,46) ^a						
IMP			0,0931 (5,44) ^a					
FDI				0,0734 (4,86) ^a				
GLO					0,1629 (5,81) ^a			
GLOE						0,0191		

						(0,93) ^c		
GLOS							0,2323 (10,58) ^a	
GLOP								0,0612 (2,64) ^a
R Kare	0,2125	0,2203	0,2209	0,2118	0,2272	0,1751	0,3281	0,1853
F Testi	21,90	20,71	23,01	21,81	23,87	17,23	39,64	18,46
Model Belirleme Testleri								
F testi	234,28	230,18	237,99	235,14	216,88	212,46	201,45	225,06
Hausman S.	34,73	33,69	36,27	35,05	32,72	34,48	32,94	35,54
LM Testi	236,41	238,47	233,96	234,03	237,63	236,68	238,82	232,75

Not: Parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir. a, b, c sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Modelde yer alan ikinci grup değişken, UNEM, INF ve GRW gibi makroekonomik değişkenlerdir. UNEM ve INF değişkeninin kadın istihdamı üzerine istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Bir başka deyişle erkek işsizlik oranı ve enflasyon oranının kadın istihdamı üzerinde belirgin bir etkisi bulunmamaktadır. GRW değişkeninin katsayısı, negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Beklentilere uygun olmayan bu sonuç, ekonomik büyüme oranındaki artışların kadın istihdam oranında azalmaya neden olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın amacına uygun olarak modele ilave edilen 8 farklı küreselleşme değişkenine ait katsayıların işareti pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç, OECD ülkelerinde ihracat, ithalat, dış ticaret ve DYY gibi küreselleşmeyi gösteren reel ekonomik değişkenlerin yanı sıra birçok değişkenin derlenmesiyle oluşturulan KOF endekslerinin de kadın istihdamını artırıcı etkide bulunduğunu göstermektedir.

İkinci örneklem, OECD üyeleri dışında kalan 84 gelişmekte olan ülkenin 1995-2012 yılları arasındaki verisini kapsamaktadır. Gelişmekte olan ülkelere ilişkin modellerin sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır. Bu tabloda yer alan tüm modeller FE modelle tahmin edilmiştir. Model belirlemek için yapılan sırasıyla F, LM ve Hausman Testlerinin sonuçları istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç, FE model tahminin uygun olduğunu göstermektedir. Tablo 2'deki modellerde yer alan FER ve DEP değişkenlerinin kadın istihdamı üzerine etkisi beklentilere uygun bir şekilde negatiftir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, gelişmekte olan ülkelerde doğum oranı ve bağımlılık oranındaki artışların kadın istihdam oranı üzerinde azaltıcı bir etkide bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: FEM (Kadın İstihdam Oranı); Örneklem: 84 ülke; 1995-2012; N*T=1512								
Değişken	9	10	11	12	13	14	15	16
C	64,862 (62,37) ^a	63,118 (63,81) ^a	65,737 (65,99) ^a	62,676 (73,78) ^a	64,052 (38,54) ^a	61,870 (46,14) ^a	63,601 (43,64) ^a	65,571 (48,13) ^a
FER	-2,2209 (-8,42) ^a	-2,2007 (-8,31) ^a	-2,2009 (-8,39) ^a	-2,1681 (-8,17) ^a	-2,2505 (-8,20) ^a	-2,1365 (-7,90) ^a	-2,2221 (-8,26) ^a	-2,3383 (-8,64) ^a
DEP	-0,0382 (-2,26) ^b	-0,0300 (-1,78) ^c	-0,0436 (-2,59) ^a	-0,0276 (-1,65) ^c	-0,0339 (-1,91) ^c	-0,0252 (-1,47)	-0,0322 (-1,83) ^c	-0,0411 (-2,36) ^b
UNEM	-0,0864 (-2,33) ^b	-0,0856 (-2,30) ^b	-0,0894 (-2,43) ^b	-0,0818 (-2,20) ^b	-0,0860 (-2,32) ^b	-0,0835 (-2,25) ^b	-0,0852 (-2,29) ^b	-0,0852 (-2,30) ^b
INF	0,0009 (0,59)	0,0011 (0,71)	0,0006 (0,39)	0,0012 (0,76)	0,0009 (0,57)	0,0014 (0,85)	0,0010 (0,60)	0,0008 (0,51)
GRW	-0,0290 (-1,76) ^c	-0,0349 (-2,11) ^b	-0,0259 (-1,58)	-0,0382 (2,31) ^b	-0,0351 (-2,14) ^b	-0,0357 (-2,17) ^b	-0,0352 (-2,14) ^b	-0,0350 (-2,14) ^b
TRD	-0,0141 (-2,96) ^a							
EXP		-0,0017 (-0,20)						
IMP			-0,0397 (-4,90) ^a					
FDI				0,0213 (2,14) ^b				
GLO					-0,0109 (-0,72)			
GLOE						0,0118 (1,09)		
GLOS							-0,0079 (-0,49)	
GLOP								-0,0020 (-2,37) ^b
R Kare	0,1098	0,1118	0,1113	0,1205	0,1097	0,1122	0,1098	0,1047
F Testi	33,85	32,19	36,73	32,34	32,29	32,41	32,23	33,25
Model Belirleme Testleri								

F testi	856,61	850,36	864,87	850,93	822,90	851,50	829,52	809,92
Hausman S.	150,23	151,27	171,83	142,25	139,17	128,44	163,08	133,25
LM Testi	116,30	116,11	115,92	115,94	112,04	116,25	116,29	108,51

Not: Parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir. a, b, c sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler modelinde yer alan UNEM, INF ve GRW gibi makroekonomik değişkenlerin kadın istihdamı üzerindeki etkileri birbirinden farklıdır. İlk olarak UNEM değişkeninin kadın istihdamı üzerine etkisi negatif etkisi bulunmaktadır ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum erkek işsizlik oranının arttığı dönemlerde kadın istihdamının azaldığını göstermektedir. Bu sonuç geliştirmekte olan ülkelerde kadın ve erkek istihdamının paralel bir gelişme gösterdiğini ifade eder. INF değişkeninin kadın istihdamı üzerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Son olarak GRW değişkeninin kadın istihdamı üzerine etkisi negatiftir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç geliştirmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin yükseldiği dönemlerde kadın istihdamının azaldığını göstermektedir.

Çalışmanın amacına yönelik olan küreselleşme değişkenlerine ilişkin katsayılar incelendiğinde sekiz farklı değişkenden dördünün katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu katsayılardan sadece FDI değişkeninin katsayısı beklentilere uygun bir şekilde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç OECD ülkelerine benzer bir şekilde geliştirmekte olan ülkelerde de DYY'deki artışın kadın istihdamını artırdığını göstermektedir. Küreselleşmeyi gösteren reel ekonomik değişkenlerden TRD ve IMP değişkenlerinin katsayıları negatiftir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, ithalat artışlarının kadın istihdamında azalışa neden olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde dışa açıklık oranındaki artışlar da kadın istihdamını azaltmaktadır. Dışa açıklık oranının hesaplanmasında ithalatın da kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda bu iki etki açıklanabilir. Hem TRD hem de IMP değişkenlerinin katsayılarına bakıldığında bu etkinin zayıf olduğu görülür. EXP değişkenine ilişkin katsayı, istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu bulgu ihracatın kadın istihdamı üzerine belirgin etkisi olmadığını göstermektedir. Birçok değişkenin derlenmesiyle oluşturulan KOF endekslerine ilişkin katsayı tahminlerine bakıldığında sırasıyla GLO, GLOE ve GLOS değişkenlerinin katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. KOF endeksleri içinde yalnızca GLOP değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır ancak bu etki negatiftir ve beklentilere uygun değildir.

Çalışmada kullanılan küreselleşme dışındaki değişkenlerin sonuçlarını özetlemek gerekirse: (1) Doğurganlık oranı arttıkça geliştirmekte olan ülkelerde kadın istihdamı azalırken OECD ülkelerinde artmaktadır. Doğurganlık oranındaki artışların kısa dönemde bebek bakımı nedeniyle kadınların işgücüne katılımını azaltırken uzun dönemde geçinme kaygısının artması nedeniyle kadının işgücüne katılımını artırmasından kaynaklanabilir. (2) Gelişmekte olan ülkelerde ve OECD ülkelerinde bağımlılık oranının artması, kadın istihdamını azaltmaktadır. (3) Erkek işsizlik oranı arttıkça kadın istihdamı azalmaktadır. Bir başka deyişle erkek işsizlik oranı artarken kadın işsizlik oranı da artmaktadır. Bu sonuç özellikle kriz dönemlerinde erkek işsizlik oranının arttığı; işini kaybeden erkekler yerine kadının aile gelirini telafi etmek için imalat sektöründe veya çok düşük gelir getiren güvencesiz işlerde işgücüne katıldığı yönündeki görüşleri desteklemektedir. (4) Tüm modellerde ekonomik büyüme arttıkça kadın istihdamı azalmaktadır. Ekonomik büyümenin hızla arttığı dönemlerde istihdam oranlarında beklenen artışların gerçekleşmediği durumlar iktisat teorisi açısından da tartışma konusudur. Bu durum büyümenin emek yoğun mu yoksa sermaye yoğun mu olduğu ya da büyümeye hangi sektörlerin öncülük ettiği tartışmasıyla açıklanabilir. Teknolojik gelişmeler beşeri sermayeyi gibi üretim sürecindeki diğer faktörlerin etkinliğini artırarak ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Bu büyüme, istihdamı kısa vadede beklenildiği düzeyde artırmayabilmektedir.

6. Sonuç

Bu çalışmada küresel entegrasyon göstergesi olarak iki grup değişken ele alınmıştır. İlk grup, kadın istihdamını doğrudan etkileyebileceği düşünülen dış ticaret, ihracat, ithalat ve DYY gibi reel ekonomik değişkenlerdir. İkinci grup ise ETH Zürich tarafından birçok ölçüte göre hesaplanan KOF küreselleşme endeksleridir. Bu endeksler küreselleşmenin ekonomik olmayan boyutları üzerine yorum yapma imkânı sağlamaktadır. Çalışmanın esas amacına yönelik olarak modellerde yer alan küreselleşme değişkenlerine ilişkin sonuçları 4 maddede özetlemek mümkündür.

İlk olarak dış ticaretin kadın istihdamı üzerine etkisi OECD ülkeleri ve geliştirmekte olan ülkeler için birbirinden farklıdır. OECD ülkeleri için hem ihracat hem de ithalat artışları kadın istihdamını olumlu etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde ise ihracatın kadın istihdamı üzerinde belirgin bir etkisi yokken ithalat oranındaki artışlar kadın istihdamını azaltmaktadır. Bu sonuç, geliştirmekte olan ülkelerde talebin yurtiçi mallardan yurtdışı mallara doğru kaymasıyla ortaya çıkabilir. Bu durumda yurtiçi üretim ve istihdam azalacağından kadın istihdamı bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bu bulgu, Çağatay ve Özler (1995), Bussman (2009), Cooray, Gaddins ve Wacker (2012) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir.

İkinci önemli sonuç küreselleşme değişkenlerinden bir diğeri olan DYY ile ilgilidir. Hem geliştirmekte olan ülkelerde hem de OECD ülkelerinde DYY girişlerinin artması, kadın istihdamını artırmaktadır. Küreselleşme

göstergeleri arasında iki farklı ülke grubu içinde aynı sonucu veren tek değişken, DYY'dir. Bu durum, reel üretimin artmasına neden olduğu için DYY'lerin bir ülkede yeni çalışma olanakları yarattığını göstermektedir. Böylece kadın istihdamının artmasına neden olmaktadır. Bu sonuçtan hareketle ülkeler, kadın istihdamını artırmak amacıyla DYY'yi özendirici bir takım düzenlemeler gerçekleştirebilir. Politik istikrarı artıracak, hukukun üstünlüğü ilkesini geçerli kılacak ve yolsuzlukla mücadeleyi geliştirecek düzenlemeler bir ülkedeki yatırım iklimini geliştireceğinden dolayı o ülkeye giren DYY'yi artırmaktadır.

Üçüncü olarak küreselleşme göstergesi olarak KOF endeksinin yer aldığı modellerin sonuçları da OECD ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler için farklılıklar göstermektedir. KOF endeksi ekonomik, sosyal ve politik olmak üzere üç alt başlıkta incelenmektedir ve bu üç göstergenin birleşiminden genel bir küreselleşme endeksi elde edilmektedir. OECD ülkelerinde KOF endeksi arttıkça kadın istihdamı artmaktadır. Standing (1997), Richards ve Gelleny (2007), Wallace, Gauchat ve Fullerton (2011) tarafından kadın istihdamı ile ilgili yapılan çalışmalarda küreselleşmenin etkisiyle kadın istihdamının önemli ölçüde arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde KOF politik küreselleşme endeksi, kadın istihdamını olumlu etkilemektedir. Ekonomik ve sosyal küreselleşmenin ise kadın istihdamına bir etkisi bulunmamaktadır.

Küreselleşme değişkenleriyle ilgili son bulguya göre OECD ülkeleri için tüm küresel entegrasyon değişkenlerindeki artış, kadın istihdamını artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler modeline göre daha homojen bir grup olan OECD ülkeleri için geçerli olan bu sonuç dikkat çekicidir. Bu noktadan hareketle bu grupta yer alan ülkelerde küresel entegrasyonu artıracak düzenlemelerin kadın istihdamı artırmada etkili olacağı söylenebilir. Bu ülkelerde ihracat üzerindeki gizli engellerin kaldırılması, uluslararası ticaret üzerindeki vergilerde indirim sağlanması, sermaye hesabı kısıtlamalarının azaltılması gibi düzenlemeler yapılarak ekonomik küreselleşme artırılabilir. Tüm bunlara ek olarak, kadın işçilere yönelik uluslararası anlaşmalara katılım sağlanarak kadınların politik ve sosyal alandaki hakları geliştirilebilir. Tüm bu politikalar, OECD ülkelerindeki kadın istihdamını artırmakta etkindir.

Küreselleşme değişkenlerine ilişkin sonuçlar, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Küresel entegrasyon değişkenlerinin kadın istihdamı üzerindeki artırıcı etkisi OECD ülkelerinde açık bir şekilde görülürken gelişmekte olan ülkelerde bu etki çok sınırlıdır. Bu noktadan hareketle gelişmekte olan ülkelerde beklenen etkinin ortaya çıkmamasının nedenleri ampirik olarak daha detaylı araştırılabilir. Gelişmekte olan ülkeler modelini oluşturan 84 ülkeye detaylıca bakıldığında bu ülkelerin homojen bir yapı göstermediği açıktır. Sonraki çalışmalar, gelişmekte olan ülkeleri kurumsal yapılarına, gelir düzeyi farklılıklarına, kültürel yapılarına göre daha homojen hale getirerek ampirik incelemede bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Bacchus, N. (2005). The Effects of Globalization on Women in Developing Nations, Honors College Theses, Pace University, New York.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*, Third Edition, West Sussex: John Wiley & Sons.
- Banerjee, P. ve Veeramani, C. (2015). Trade Liberalisation and Women's Employment Intensity: Analysis of India's Manufacturing Industries, Indira Gandhi Institute of Development Research, (1):1-45.
- Başlevent, C. ve Onaran, Ö. (2004). The Effect of Export-Oriented Growth on Female Labor Market Outcomes in Turkey, *World Development*, 32(8): 1375-1393.
- Braunstein, E. (2006). *Foreign Direct Investment, Development and Gender Equity: A Review of Research and Policy*, UNRISD.
- Buğra, A. (2012). Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi Neoliberalizm, Kültürel Muhafazakarlık ve Yeniden Tanımlanan Toplumsal Dayanışma, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bussmann, M. (2009). The Effect of Trade Openness on Women's Welfare and Work Life, *World Development*, 37(6): 1027-1038.
- Cooray, A., Gaddis, I., ve Wacker, K. M. (2012). Globalization and Female Labor Force Participation in Developing Countries: An Empirical (re-) assessment (No. 129) Courant Research Centre: Poverty, Equity and Growth-Discussion Papers.
- Çağatay, N. ve Berik, G. (1990). Transition to Export-led Growth in Turkey: Is there a Feminization of Employment?, *Capital Class*, (43): 153-177.
- Çağatay, N. ve Ertürk, K. (2004). Gender and Globalization: A Macro Economic Perspective, ILO, Policy Integration Department, Working Paper, No.19.
- Çağatay, N. ve Özler, Ş. (1995). Feminization of the Labor Force: The Effects of Long-Term Development and Structural Adjustment, *World Development*, 23(11): 1883- 1894.
- Davin, D. (2004). The Impact of Export-oriented Manufacturing on the Welfare Entitlements of Chinese Women Workers in Globalization, *Export-oriented, Employment and Social Policy*.
- Eser, Ş. (1997). Part-time Çalışmanın Türkiye'deki Kadın İstihdamına Etkisi, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurulu.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 153(153): 157-171.
- Joeke, S. (1995). Trade-Related Employment for Women in Industry and Services in Developing Countries, Occasional Paper 5, Geneva.
- Karpat Çatalbaş, G. (2015). Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörlerin Belirlenmesi: Panel Veri Yaklaşımı, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(10): 249-280.
- Kucera, D. (2001). Foreign Trade of Manufactures and Men and Women's Employment and Earnings in Germany and Japan, *International Review of Applied Economics*, 15(2): 130-148.
- Kuşaksız, A. (2006). Kısmi Süreli Çalışan İşçilerin Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Kısmi Süreli Çalışmayı Tercih Etme Gerekçeleri, *Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2): 19-29.
- Moghadam, V. (1999). Gender and Globalisation: Female Labor Women's Mobilization, *Journal of World Systems Research*, 5(2): 367-388.
- Maqsood, F. (2014). Impact of Globalization on Female Labor Force Participation in the SAARC Region, *Pakistan Journal of Social Sciences*, 34(2): 523-533.
- Neumayer, E. ve De Soysa, I. (2011). Globalization and the Empowerment of Women: an Analysis of Spatial Dependence via Trade and Foreign Direct Investment, *World Development*, 39(7): 1065-1075.
- Olmsted, J. C. (2011). *Gender and Globalization. Veiled Employment: Islamism and the Political Economy of Women's Employment*, Syracuse University Press, New York.
- Özler, Ş. (2000). Export Orientation and Female Share of Employment: Evidence from Turkey, *World Development*, 28(7):1239-1248.
- Razavi, S. (2003). Women's Changing Roles in the Context of Economic Reform and Globalization, *EFA Global Monitoring Report*, (4): 1-20.
- Richards, D. L. ve Gelleny, Ronald (2007). Women's Status and Economic Globalization, *International Studies Quarterly*, 51(4): 855-876.
- Siddiqui, R. (2009). Modeling Gender Effects of Pakistan's Trade Liberalization, *Feminist Economics*, 15(3): 287-321.
- Standing, G. (1997). Globalization, Labour Flexibility and Insecurity: The Era of Market Regulation, *European Journal of Industrial Relations*, 3(1): 7-37.
- Sönmez, P. (2006). Küreselleşme, Avrupa Birliği ve İstihdam: Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(3): 177-198.

- Şenesen, G. G. ve Şenesen, Ü. (2012). Başlıca İhracat Sektörlerinin Çeşitli Üretim Sektörlerindeki Kadın-Erkek İstihdamına Etkileri: Kriz Bağlamında Bir Değerlendirme, No.92.
- Taşkın, L. (2004). Uluslararası Sözleşmeler Işığında Kadının Durumu, Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 8(2): 16-22.
- Wallace, M., Gauchat, G., Fullerton, A. S. (2011). Globalization, Labor Market Transformation, and Metropolitan Earnings Inequality, Social Science Research, 40(1): 15–36.
- Wooldridge, J.M. (2002). Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data, Cambridge: MIT Press.
- Yıldırım, K. ve Doğrul, G. (2008). Çalışmak ya da Çalışmamak: Türkiye’de Kentsel Alanlarda Yasayan Kadınların İşgücüne Katılmama Kararlarının Olası Belirleyicileri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1): 239-262.
- Zaki, C. (2011) Trade, Employment and Gender: Evidence from Egypt, in Trade, Jobs and Inclusive Development in Africa, International Collaborative Initiative on Trade and Employment (ICITE) regional conference, Organization of Economic Development and African Development Bank. Tunisia.